

JOŽE AMBROŽIČ:

PREKRŠČEVALEC.

Zgodovinski roman.

(Nadalevanje)

Marjanica se je ustrashila. Njegova obleka je bila zapečana in v obraz je bil prepaden. Ko je pa spoznala Blaža, katerega je večkrat videla iz stare koče, kadar je lovil ribe na reki, se je pomirila.

"Kaj pa iščete tukaj, Blaž?"

On se je ozrl v njen obraz in povzdignil roke proti nebnu. "Bog bodi zahvaljen, našel sem te!" Nekaj mesecov sem te že iskal in že sem zgubil upanje, da te kdaj najdem. Ker vedi, da hodi duša krog samostana in trpi radi tebe.

Komaj je izpregovoril zadnjo besedo je že odšel urnih korakov po poti.

Hoteja ga je poklicati nazaj, ali ni mogla; glas ji je zastal v griu. Prišlo je na tako nepravljivo. Naslonila se je na vrata in se zamislila. Kdo trpi radi nje? — — — Je li Spiridion umrl? — — — In v njenem sredu se je pojavila že dolgo časa zadržana ljubezen do njega. Spomnila se je zopet na njegove lepe črne oči. Ljubil jo je, to je resnica, ali sedaj je mrtvev. Pri tej misli se je stresnila. Oh — — — Če ne bi bil on v redovniški obleki! — — —

Iz sanju je prebudil oče, ki je prišel iz njive in vprašal, ako se je že vrnji Rok.

Ko je drugo jutro še stala rosa po travi in je bilo šolnec komaj za možo visoko nad hribi, je že krevsal Blaž po vijugasti cesti proti mestu. Uro za tem je že zapel zvonce na samostanski "porti" in redovni brat je odpri linico v vrati.

"Kaj bi radi?"

"Spovedal bi se rad, toda samo gvardijanu."

"Pojdi v kapelo. Na desni strani je gvardijanova spovednica," pojasnil mu je brat in zaprl linico.

Spiridion se je ravno oblačil, ko mu je brat naznani, da ga hoče nekdo za spovednika.

"Kdo je?" je vprašal hlastno.

"Mislim, da je ribič Blaž, samo bolj razen pa mi zdi."

Gvardijan ga ni poslušal, temveč naglo je vrzel zadnji kos obleke nase in hitel v kapelo. Ribič se je poklonil pred oltarjem in počasi odšel proti spovednici, kjer ga je nestрпно čakal Spiridion.

Blaž je pokleplnil in željal moliti. Ko je pogledal natančnejše gospoda v spovednici, je videl, da nina koretljiva ne spoveduje šole krog vratu. Že od svoje matere je slišal in od drugih, da duhoven ni obvezan do spovedne molčenosti če nima šole krog vratu. Zato je Blaž kratko malo prenehal s spovedjo.

Gvardijan se je nemirno premikal v spovednici in čakal nekaj časa.

"No, — povej grehe!" je dejal nestрпno.

"Nimam časa tukaj sedeti."

"Ako nimajo časa, gospod, pridem popoldne."

"Popoldne me ne bo doma", je lagal gvardjan.

Blaž ni hotel odlašati spovedi, kajti bal se je, da pride ponoči zopet duh in take noči ne bi preživel več. Zato se je odločil, da opozori gospoda na nedostatek.

"Ako bi gospod imeli šolo krog vratu, bi se takoj spovedal," je rekel boječe.

Gvardijan ni izpregovoril besedice, temveč je planil v zakristijo in čez nekaj hipov se je vrnil s šolo karkoje ki je Blaž zahteval. Spovedal se je na takso in Spiridion ga je izpravševal o vseh podrobnostih.

"Ali je omožena?" je vprašal končno in sreča mu je burno tolklo.

"Ne vem," je odgovoril Blaž nedolžno.

Naložil mu je pokoro in Blaž je obljubil, da jo vstavno izpolni. Nato ga je povabil, da naj gre v njiju v kuhinjo, kjer dobi prigrizek in kozarec vina.

"Jedel bi že, toda vina ne pokusim niti kajanje več. Tako sem prisegel tisto noč, ko me je strašil duh — — —

* * *

Z vrečo črez ramo kakor berač se je klatil Rok teden dni po Šajerskem Lazil je okrog gradov, se pomešal med grajske hlapce in vedno delal nove načrte za osvoboditev zaprtih prekrščevalev. Tu in tam je naletel na grad, kjer so bili zaprti, ali grad je imel obzidje in jarek.

Podnevi je poizvedoval ponocni je pa hodil po vseh in prisluškoval, dali imajo v kakšni hiši prekrščevaleci svoj shod. Že celi teden je milul in on je bil že vedno s svojimi načrti tam, kakor prvi dan.

"Proti domu se moram obrniti," si je mislil in udaril od Celja po jarku ob Savinju proti Laškevici. "Mogoče me grajski pogreša in bi kaj sušili, a morda bodo kateri drugi ogledali bolj srečen." Ko je prišel proti jutru v Laško, je bila ravno nedelja in ljudje so hiteli v cerkev. "Stotinu pa se jaz notri" si je mislil Rok, mogoče zven kaj o prekrščevalecih, ker zdi se mi, da vsi gradovi in samostani čakajo nekakega povelja, predno nastopijo proti njim. "Ostal je pri cerkevih vrati in položil vrečo poleg sebe.

Na pričenje je prišel mlad župnik in je po kratki površini molitvi takoj udaril po rimskokatoliški cerkvi in prekrščevaleci. Ko je slišal razdalno življenje katoliških duhovnikov, ga je naslušalo ljudstvo mirno, ali ko je začel govoriti, da je češčenje svetnikov navadno malikovalstvo, načele žene maštiti si učesa in bežati iz cerkve.

Primož Trubar, začetnik slovenskega slavista, je bil posvečen v mašnika po Petru Bononiu Šajerskemu škofu. Leta 1530 je dobil župnijo Laško in eno kapeljico v Celju. Njegov škof Bonomo je bil humanist in je pripadal v one sloje, ki so brepneli v prvi vrsti za slovstvenimi in znanstvenimi deli. Napadali so duhovniški cel-

bat, redovništvo, češčenje svetnikov in božja pota. Loka pri Radetčah je spadala tudi pod Tržaškega škofa in tam je imel Trubar prvi spor z ljudstvom. Kuga je morila ljudi po deželi in djustvo je hotelo, da se sezida cerkev nad Kompoljenom, češ, da se tamkaj prikaže sv. Boštjan neki ženski. Trubar je nastopil proti temu tako strastno, da je moral bežati iz župnije.

Ko je uvidel pridigar, da gredo ljudje iz cerkve, je izpremenil govor in udaril po prekrščevalec. Imenoval jih je hudičeve hlapce, ki so nevarni imetju in državi. Tako je govoril župnik Primož, Rok je pa hlastno vlekel vsako besedo na ušesa.

Vstal je iz klopi star mož z dečkom in odšel iz cerkve. Pri cerkevih vrati se je zaničljivo ozrl po pridigaru. Rok je pobral vrečo in udari: "Kmalu sta se sporazumela in starec je povabil Roka na svoj dom, ki je bil na bregu Savinje.

"Čudne stvari se gode dandanes na svetu," je ternal kmet, ko je zaprl vrata koče in prisel k sebi, da sem te pobral takorekoč z ulice in te rešil blata in nesnaže. Ko se je tvoja mati specala s tistim lopovom, ki ni imel drugega nego grški nos in tiste dolge ciganske lase, kdo je bil tisti, ki jo je vzel pod streho, da niso kazali za njo ljudje, ki so bili že bolj malovredni od nje? Ali nisem bil jaz tisti? Jaz, stari Kajdič, kakor mu sedaj praviš ti. Skrbel sem zate, kakor bi bil tvoj oče, vse si imela, kar si poželela sama, a zato moram gledati tvoj čemerini obraz in tvoj strupen pogled. Zato me še opravljaš."

Elza ni odgovorila ničesar.

To ga je razjezilo.

"To je zahvala, da sem te vzel k sebi, da sem te pobral takorekoč z ulice in te rešil blata in nesnaže. Ko se je tvoja mati specala s tistim lopovom, ki ni imel drugega nego grški nos in tiste dolge

ciganske lase, kdo je bil tisti, ki jo je vzel pod streho, da niso kazali za njo ljudje, ki so bili že bolj malovredni od nje? Ali nisem bil jaz tisti? Jaz, stari Kajdič, kakor mu sedaj praviš ti. Skrbel sem zate, kakor bi bil tvoj oče, vse si imela, kar si poželela sama, a zato moram gledati tvoj čemerini obraz in tvoj strupen pogled. Zato me še opravljaš."

Elza je še vedno molčala.

"Ne odgovoril ničesar! Slabo veste inač. Povem ti pa, da nisem voljan prenašati tvoje sirovosti dalje. Ali se vdaj ali pojdi! Jaz sem tukaj gospodar!"

Obrnila se je proti njemu in povzdignila glavo.

"Dobro vem, da ste gospodar vi; toda ali vam nisem delala vse svoje življenje kakor črna živila? Ali vam nisem stregla v bolezni ter prečula pri vaši postelji nešteč dolgih in tesnih noči? Ali vam nisem bila dosedaj dober otrok, za kakršnega ste me nekdaj sprejeli in mi obljubili, da boste skrbeli zame vedno, kakor bi bila vaša lastna hči? Ne očitam vam ničesar, a to razmerje z nekdanjo mojo nevredno prijateljico je zavas presramotno! Prav tako bi bil prešramotno zame, ako bi živila zraven nje, če jo vzamete vi! Prevarala me je ona, prevarali ste me vi, zato se ne čudite, da so tako pikre moje besede! Toda zapomnite si, še klicali me bode, zavaj ūno ne boste srčni! Kadaveram bo prav hudo, spomnите se mojih sedanjih besed, morda vam odleže. Jaz se odpravim od tukajše doma. Zbogom!"

Rok je odvezal vrečo in mu dal pol hleba rženega kruha. "Vzem! Nekako že pritolčen domov tudi brez kruha."

"Dolgo časa ga že nisem jedel," je omenil kmet in tehtal kruh na roki.

Rok je odvzel vrečo in mu dal pol hleba rženega kruha. "Vzem! Nekako že pritolčen domov tudi brez kruha."

"Kaj naredi z njimi?" je vprašal po kratkem molku.

"Pošljeno jih v Ljubljano ali bogve kam."

V Rokovi glavi se je rodil načrt.

"Dobro. Poizvedi, kau jih mislijo odgovnati. Napadem jih med potjo in oprostimo."

Kmetu se je zjasnil obraz in obljubil je, da bosta vohunila s sinom in on bo takoj sporočil Roku. Rok se je začel poslavljati, kmet je pa skočil v skedenj in prinesel pehar omehčanih hrnček.

"To je vse kar ti moram dati."

Rok je odvezal vrečo in mu dal pol hleba rženega kruha. "Vzem! Nekako že pritolčen domov tudi brez kruha."

"Dolgo časa ga že nisem jedel," je omenil kmet in tehtal kruh na roki.

Rok je očertel pot, po kateri se lahko pride do njega, nato se je posovil in odšel.

Kmet je pa stal na pragu in gledal za njim, držeč kos kruha v roki.

"Ti si pravi prekrščevalec!" je zaalarmiral in prelomil kruh ter dal polovico sinu.

* * *

Zopet je sedel Rok na svojem stolu in kraljevje. Razum prekrščevalev ni nihče vedel da je bil teden dni odsončen. Kadar je šel sosed mimo koče, se je ozrl nestрпno na njega, pričakovanje. Vrnili so se tudi drugi ogleduhi ali brez vsakega uspeha. Zato so toliko bolj napeto čakali sedaj, kaj bo iz tega. Sporočeno je bilo vsem prekrščevalevem od Kostanjevice do Kamnika, da naj bodo na straži.

Bližal se je že drugi teden h koncu, ko je neko noč potrkal na okno sin kmata od Savinje. Rok mu je odpril in ga peljal v izbo; zagrnil je okna in pričgal tiskno. Nato je poiskal nekaj slanine in kruha ter postavil pred fanto.

"Jej in pripoveduj!" je ukazal Rok in se vsezel tako, da je gledal prišleču v obraz.

Fant si ni dal dvakrat reči. Tlačil je slanino in kruh v usta in obenem pripovedoval Roku, ki je pazno napenjal ušesa.

"Prišla je komisija od gradu do gradu, pov sod, kjer so naši zaprti, in kdor se je odpovedal naši veri, so ga izpustili. Druge pa bodo v dveh dneh odgnali na vislice v Trst."

"Ne na vislice ampak na galeje," mu je povedal Rok.

"Ne vem, kako se reče, dossil prida že ne morebiti," je odgovoril fant in zopet založil v usta. "Moj oče so zvedeli od tistih, ki so nazaj pristopili v staro vero. V gradu so zvedeli, da samo še na vojake čakajo, da pridejo po nje. Danes so v Rajhenburgu, jutri bodo pa pri nas. Po vseh zgodovinah jih pobirajo in jih tirajo največ ponocen naprej."

Rok je nabral obraz v resne gube.

"Z martolozji se ne bi rad tepel, kajti oborenji so bolje kakor bodoči mi. Počakaj malo, jaz grem v vas, da sporočim drugim."

Vrnil se je čez pol ure, a istočasno sta pa Šilnika iz vasi dva jezdeca v noč. Prvi je krenil proti Dolenjski, drugi pa proti Ljubljani.

V koči je Rok risal po mizi s prstom in napočal fantu, kje naj on in njegov oče čakata prihodnjo noč s splavom, da jih popeljeta preko Save.

"Tu imas denar, da lahko dobita splav v načem, ako ne drugače." Pri tem mu je dal nekaj srebrnega denarja.

Fant se je poslovil in kmalu nato so se pojavljali udarec kladiva in se izgubljali v noč.

Drugi dan so se pripravljali prekrščevaleci. Kdor je imel konja, ga je pridral v hlevu, da bo spočit na noč. Najbolj oddaljeni so se pa peljali proti opoldnevu z vozom na ujivo, ki se je driala gozd. Tam so izpregli in šlo je v divjen diru proti Štajerski.

(Dalje sledi.)

Iz življenja Tomaža Križaja.

Povest. Spisal Josip Hrastar.

(Nadalevanje).

"No, kaj se danes zopet držiš kakor slab vreme? Ako ti ni prav, ti je odprta pot kamor hočeš," je dejal Kajdič Elzi med očedom.

Elza ni odgovorila ničesar.

To ga je razjezilo.

"To je zahvala, da sem te vzel k sebi, da sem te pobral takorekoč z ulice in te rešil blata in nesnaže. Ko se je tvoja mati specala s tistim lopovom, ki ni imel drugega nego grški nos in tiste dolge

ciganske lase, kdo je bil tisti, ki jo je vzel pod streho, da niso kazali za njo ljudje, ki so bili že bolj malovredni od nje? Ali nisem bil jaz tisti? Jaz, stari Kajdič, kakor mu sedaj praviš ti. Skrbel sem zate, kakor bi bil tvoj oče, vse si imela, kar si poželela sama, a zato moram gledati tvoj čemerini obraz in tvoj strupen pogled. Zato me še opravljaš."

Tomaž je zrojil.

"Kdo te je podkupil, Strel? Ali smo res že takodaleč, da odpado možje, kakršen si bil ti? Ali naj pustim sedaj Majdetu na cedilu? Ali